

Szemelvények a talmudból.

— Befejező közlemény. —

II. A z a g á d á b ó l.

3. *Epizódok Jeruzsálem katasztrófája történetéből.*

(*Gittin* fol. 55b—56b.)

Két férfiú, *Kamecza* és *Bar-Kamecza* (névcsere) miatt pusztult el Jeruzsálem. Vala t. i. ott egy férfiú, kinek egy *Kamecza* nevű barátja s egy *Bar-Kamecza* nevű ellensége volt. Ez a férfiú egy ízben lakomát rendezvén, így szóla szolgájához: „Eredj, hozd el (hívd meg) *Kameczát!*“ A szolga elméne, de *Bar-Kameczát* hívta meg. A mint ez belépett, a ház ura már a lakománál ült s így szóla (a belépőhöz): „Te, a ki ellenségem vagy, mit keressz itt? El! ki veled!“ Mire *Bar-Kamecza* így felelt: „Ha már eljöttem, engedj maradnom, inkább megtérítem azt, a mit enni s inni fogok.“ „Nem!“ szól a ház ura. Mire amaz: „Megfizetem lakomád felét!“ „Nem!“ volt újra a válasz. „Ugy hát megfizetem egész lakomádat!“ „Nem!“ Ezzel kezénél fogta, felkelni kényszeríté s kivezeté. Ekkor gondolá *Bar-Kamecza*: „Abból, hogy az ott ülő tudósok meg nem gátolták (a gazdát abban, hogy engem ki ne utasítson), az következik, hogy inyükre volt e dolog; megyek hát s rágalmakat terjesztek ellenük a császári udvarnál.“ Elméne s így szóla a (római) császárhoz: „Fellázadtak ellened a zsidók!“ Mire amaz: „Ki meri azt állítani?“ Felelé *Bar-Kamecza*: „Küldj nekik egy áldozatra való állatot, majd meglátod, hogy bemutatják-e?!“ A császár csakugyan küldött általa egy kövér borjat. De *Bar-Kamecza*, mialatt visszatért (Jeruzsálembé), sérülést ejtett az állat felső ajkán vagy mások szerint szemhártyáján, olyan helyen, mely (ha megsérült) nekünk (az izraelitáknak) hiba számba megyen, nekik (a pogány rómaiaknak) ellenben nem. A tudósok már most úgy vélekedtek, hogy be kell mutatni az áldozatot a kormánynyal

való békesség érdekében. De rabbi *Zekarja*, Eukolos fia így szóla hozzájuk: „Azt fogják mondani (ez esetből folyólag), hogy sérült állatok is bemutatathatók áldozat gyanánt.“ Ekkor úgy vélekedtek, hogy meg kell őt (Bar-Kameczt) ölni, nehogy elmenjen s elmondja (hogy nem mutatták be az áldozatot). Mire rabbi *Zekarja* azt mondá: „Ebből azt fogják következtetni, hogy a ki sérülést ejt egy (áldozatnak) szentelt állaton, ölessék meg.“ (Erre vonatkozólag mondá rabbi *Johanan*: Rabbi *Zekarja*, Eukolos fiának alázatos gondolkozása módja okozta, hogy házunk elpusztult, szentélyünk elégett s hogy mi magunk számkivetésbe jutottunk.) — Erre (a császár) *Nerot*, a *Caesart*, küldötte ellenük.*) Midőn ez megérkezett, egy nyilat lőtt el kelet felé, mely *Jeruzsálemben* esett le; majd nyugot felé lőtt, de a nyíl ugyanott hullott le s így mind a négy irányban, de a nyíl mindig csak *Jeruzsálemben* hullott le (oly csoda, mely vállalatának sikerét jelezte). Ekkor így szólt egy gyermekhez: „Mondd el szentírási versedet!“ A fiu így szóla: „Bosszút állok *Edomon* (azaz *Rómán*) népem, *Izrael* által.“ (*Ezékiel* 35, 14.) Ekkor így szóla (a római): „A szentnek, dicsértessék neve, tetszik szentélyét elpusztítani, de kezét rajtam akarja letörülni (engem megbüntetni).“ Fogta magát, eltávozott s áttért (zsidóvá lett). Tőle származott rabbi *Méir*.

Ekkor (a császár) *Vespasianust*, a *Caesart*, küldötte ellenük, ki három évig ostromolta *Jeruzsálemet*. (A talmud itt elbeszéli, hogy volt három gazdag ember a városban, kiknek készletei elegendők lettek volna 21 évre, de a zelóták mindent elégettek, hogy a döntő csatát siettessék, minélfogva nagy éhínség támadt. Az ostrom idejéből a következő epizódot olvassuk:)

Mártha, *Boëthus* leánya, egy gazdag nő, elküldé szolgáját, hogy hozzon neki finom buzalisztet. Azonban míg érte ment, eladták. Visszajöve tehát s így szóla: „Buzaliszt nincs már, de fehér liszt még kapható.“ De mielőtt érte ment, ezt is eladták. Ujra visszajött tehát s mondá: „Fehér liszt ugyan nincs már, de rozsliszt van még.“ *Elméne* hát érte, de akközben ez is eladatott. Ekkor ujra jelenté: „Rozsliszt sincs már, csak árpaliszt van még.“ De mire elment érte, az is el volt már adva. Ekkor a hölgy felvévé saruit

*) Tacitus és Josephus szerint Nero volt az, ki *Vespasianust* küldte *Palesztinába*.

s így szóla: „Elmegyek hát magam s utána nézek, ha hozhatnék e még valami ennivalót.“ De ekkor egy darab ganaj ragadt lábához s ő meghalt (annyira finnyás volt).... A midőn haldokolt, aranyát és ezüstét mind az utczára hányatá s így szóla: „Ime, mi hasznom belőle!“ Ez az, a mit a próféta mond (*Ezékkiel* 7, 10): „Ezüstjüket az utczára fogják hányni.“

Abba Zikra, a harcziás párt feje, rabbi Johanan ben Zakkaj nőtestvérének volt fia. Johanan titkon elhivatá őt magához s így szóla hozzá: „Meddig fogtok még így cselekedni s öldöklitek éhséggel az embereket (nem akarván a várost feladni)?“ Mire emez így szóla: „Mit tegyek? Ha így szólanék társaimhoz, megölnének.“ Amaz felelé: „Ejtsd módját, hogy kijuthassak innen; hátha van még valamelyes segítség.“ Mire emez: „Tégy úgy, mintha beteg volnál, hogy az emberek idecsődüljenek s kérdezősködjenek hogyléted felől. Aztán végy valami bűzös tárgyat s tedd magad mellé s híreszteljék el, hogy meghaltál. De tanítványaidon kívül senki se jöjjön el érted (hogy elvigyenek), nehogy észrevegyék, hogy könnyü vagy, mert amazok tudják, hogy az eleven ember könnyebb mint a halott. Csakugyan így tön. Be is ment érte rabbi Eleazar egyfelől s rabbi Jozsua másfelől (hogy elvigyék). A mint a kapuhoz értek, a (zelóta) örök át akarták szúrni a koporsót, de (Abba Zikra) így szólt hozzájuk: „A rómaiak azt fogják mondani, hogy tanítójukat átszúrták.“ Midőn pedig megakarták ütni (megtudandók, nem-e fog kiáltani), így szóla: „Azt fogják mondani, tanítójukat megütötték.“ Erre kinyitották a város kapuját s így kijutott Johanan.

A mint odaért (Vespasianushoz), így szóla: „Üdv neked, oh király! üdv neked, oh király!“ De ez felelé: „Kettős halált érdemelsz: először nem vagyok király s te annak neveztél; azután pedig ha király vagyok, miért nem jöttél már eddig is?“ Mire amaz: „Mondád, nem vagyok király, pedig bizony az vagy (leszel nemsokára), mert ha nem volnál király, Jeruzsálem nem jutna birtokodba, a mint írva van (*Jesája* 10, 34): „A Libanon hatalmas által esik el.“ A „hatalmas“ nem lehet más mint király, a „*Libanon*“ pedig nem egyéb mint a szentély. Mondád továbbá: ha király vagyok, miért nem jöttél már eddig hozzám? (Erre feleletem:) A közöttünk levő zelóták nem engedtek.“ Erre Vespasianus: „Ha egy mézzel telt hordó köré kigyó tekergőznék, nem törnék-e el a hordót a kigyó

miatt?" (Miért nem romboltátok le a falakat, hogy a zelóták kény-
szerültek volna elvonulni.) Erre Johanán elhallgatott. De rab József
vagy némelyek szerint rabbi Akiba reája olvasta e verset (*Jesája* 44,
25): „Megháttrálni hagyja a bölcseket s eszöket elkábítja.“ Azt kel-
lett volna t. i. mondania: (Az esetben) fogunk valami fegyvert, eltá-
volítjuk vele a kigyót s megöljük, a hordót (azaz a várost) pedig
békében hagyjuk.

Ekközben követ érkezett Rómából, a ki így szóla Vespasia-
nushoz: „Kelj útra! A császár meghalt, Róma előkelőinek pedig az
a szándékuk, hogy téged ültessenek a trónra.“ (A talmud itt egy
csodát beszél el, mely Vespasianussal megesett, ki végezetül így
szólt:) „Én most eltávozom s mást küldök ide, de kérj ki valami-
mit magadnak s én megadom neked.“ Mondá Johanán: „Engedd
át nekem Jabne városát s az ottani bölcseket, továbbá rabban Gama-
liel családját és orvosokat, kik meggyógyítsák rabbi Czádokot (a k
böjtöléssel sanyargatta magát).“ Ekkor rab József vagy mások sze-
rint rabbi Akiba reája olvasta e verset: „Megháttráltatja a bölcseket
s eszöket elkábítja.“ Azt kellett volna mondania: „Ugyan hagyd
ezuttal (Jeruzsálemet békében)!“ De rabbi Johanán azt vélte, hogy
Vespasianus ily nagy kérelmet nem fogna teljesíteni s akkor ezt a
csekély engedményt sem tette volna.

4. A feltámadásról.

(*Szanhedrin* fol. 90b s 91a.)

Mondá rabbi Johanán: Hogyan bizonyítható a halottak feltá-
madásának eszméje a szentírásból? — Mivel írva van (*Ötkönyv* IV.
18, 28): „Adjatok belőle emeléket Áronnak, a papnak.“ Vajjon Áron
örökké fog-e élni, hogy az izraeliták emeléket adjanak neki? Hiszen
el sem jutott a szentföldre! Ebből következik, hogy újra életre fog
kelni s akkor az izraeliták emeléket fognak neki adni. Így bizonyít-
ható a halottak feltámadásának eszméje a szentírásból....

A szadduczeusok egyszer azt kérdezték rabban Gamalieltől: Hol
történik a szentírásban útalás arra, hogy Isten fel fogja támasztani
a halottakat? Ő megnevezett nekik egy-egy helyet az *Ötkönyvből*,
a prófétákból és a szentíratokból, de amazok nem nyugodtak meg
egyikben sem. — Az *Ötkönyvből* ezt hozta fel (V. 31, 16): „Ime,

te elpihensz őseiddel, de *majd felkél*.....“ Ők azonban ellenevetették: Hátha így értendő a mondat: „..... de majd felkél e nép és elpártol“?! — A prófétákból ezt idézte (*Jesája* 26, 19): „*Feltámadnak halottaid, hulláim felkelnek; ébredjeteek és ujjongjatek, ti porban lakozók!*“ Mire amazok: Hátha ez ama hullákra vonatkozik csupán, melyeket Ezékiel próféta (l. 37. fej.) csakugyan életre keltett?! — A szentíratok sorából erre utalt (*Én. én.* 7, 10): „Inyed olyan, mint jó bor, mely..... *megszóllaltatja a halottak ajkait.*“ Felelének amazok: Hátha csak általában az ajkak némi mozgását érti (de nem hogy maguk a halottak feltámadnak), a mint rabbi Johanan mondá rabbi Simeon, Jehoc zadak fiának nevében: A kinek nevében valamely tételt említenek ezen a világon, annak ajkai megmozdulnak a sirban, miként írva van (*u. o.*): „..... megmozgatja a halottak ajkait.“ — Végre a következő verset idézte nekik (*Ötkönyv* V. 11, 21): „..... mely iránt megesküdött az Örökkévaló, hogy *nekik* fogja adni (a szentföldet)“; nem áll „*nektek*“, hanem „*nekik*“. Ime a halottak feltámadása bebizonyítva a szentírásból. — Mások szerint ebből bizonyította be: Irva van (*u. o.* 4, 4): „Ti pedig, kik ragaszkodtok az Örökkévaló a ti Istenetekhez, *életben vagytok ma* mindnyájan.“ Azaz: Valamint e világon életben vagytok mindnyájan, ugy a jövő világon is életben lesztek mindnyájan....

Cleopatra királynő egyszer azt kérdezte rabbi Méirtől: „Tudom ugyan, hogy a halottak fel fognak támadni, mert írva van (*Zsoltárkönyv* 72, 16): „Virulni fognak a városbeliek, mint a föld növényzete.“ De ha feltámadnak, úgy meztelenül avagy saját ruháikba öltözve fognak-e feltámadni?“ Mire amaz: „Következtethetni erre a buzáról. Már ha a buza, mely meztelenül temettetett el, annyi ruhába öltözve kél ki: mennyivel inkább a jámborok, kik ruháikkal temettettek el.“ — A római császár (más olvasás szerint egy eretnek) egyszer így szóla rabban Gamaliélhez: „Ti azt állítjátok, hogy a halottak feltámadnak; ám hiszen ők porrá lesznek, a por pedig miként nyerhet életet?“ Erre (a kérdező vagy más magyarázat szerint Gamaliél) lánya szólalt fel: „Hagyd csak, majd én felelek neki. Két fazekas lakik a mi városunkban; az egyik vízből, a másik agyagból készíti edényeit. Ugyan melyikőjük a nagyobb mester?“ „A ki vízből készíti,“ felelé amaz. Mire a leány: „Már ha Isten vízből (ex semine) tud embert teremteni, úgy annál inkább tudhat

agyagból (porból)!“ — Rabbi Izmael iskolája e kérdésben az üvegről következtetett imígyen: Ha még az üveg is, melynek készítésén csak emberi elme fáradozott, még összeforrasztható, ha eltörött: mennél inkább (támadhat fel) az ember, kit Isten szelleme alkotott!

Egy eretnek egyszer így szólt rabbi Amihoz: „Ti azt állítjátok, hogy a halottak feltámadnak: ám hiszen ők porrá válnak, a por pedig hogyan kelhet életre?“ Mire amaz így szóla: „Hadd mondjak el néked egy hasonlatot. Volt egyszer egy király, ki azt mondá szolgálainak: „Menjetek, építsetek nekem egy tágas palotát, de oly helyen, hol nincs se víz, se föld.“ A parancs teljesült, de a palota csakhamar összeomlott. Ekkor ismét azt parancsolá szolgálainak a király, hogy építsenek neki palotát oly helyen, hol víz is, föld is elég van. Ők erre azt mondák, hogy ezt nem tudják. Ekkor megharagudott reájuk a király s így szóla: „A míg nem volt se víz, se föld, tudtatok építeni; most, hogy mindkettő bőven van, nem-e kellene inkább tudnotok?“*) — De ha nem hiszesz nekem, menj ki a mezőre s nézd az egeret, mely ma még félig hús, félig föld; holnap már, a mint teljesen kimászott anyja méhéből, csupa hús lesz. Nehogy pedig azt hidd, hogy erre sok idő kell. Ama hegyen most csak egyetlen egy csiga van; de mihelyt esni fog, teli lesz velük a hegy.**)

Egyszer egy másik eretnek így szólt *Gabiha ben Pasziszához* (a ki púpos volt): „Jaj nektek, ti bűnösök, kik azt állítjátok, hogy a holtak fel fognak támadni! Hiszen az élők meghalnak — s a holtak feltámadnának?“ Mire amaz: „Jaj nektek, ti bűnösök, kik azt állítjátok, hogy a holtak nem fognak feltámadni! Ha azok, kik egyáltalán nem léteztek, életre kelnek (megszületnek), mennyivel inkább azok, a kik már egyszer éltek?“ „Bűnösnek mersz nevezni?“ szólt ez. „Ugy megrúglak, hogy belapúl a púpod!“ „Oh, ha te azt tudnád — viszonzá a púpos — ügyes orvos volnál s nagy jutalmat nyernél!“

5. Tudományos csevegések.

(Ugyanott fol. 91ab).

Antoninus császár egyszer azt mondá rabbi Jehudának, a patriárkának: „A test és lélek egyaránt felmentethetik magukat az

*) Tanulság: Ha Isten tud ex semine embert teremteni, annál inkább kell, hogy tudjon porból.

**) Miért ne tudná tehát Isten a holtakat rögtön életre hívni?

ítélet alól. A test ugyanis azt mondhatja: „A lélek volt a vétkes, mert íme mióta elvált tőlem, érzéketlen kő gyanánt fekszem a sírban“. A lélek viszont így szólhat: „A test volt a vétkes, mert mióta elszálltam belőle, íme madárként repdesek a levegőben.“ Mire Rabbi: „Mondok egy hasonlatot. Volt egyszer egy király, kinek gyönyörű kertje s abban szép zsenge gyümölcssei valának. Ezt a kertet két ór gondozására bízta, kiknek egyike béna, másika vak volt. Egyszer azt mondja a béna a vaknak: „Te, én szép gyümölcs zsengéket látok a kertben; jer, végy fel válladra, szedjük le a gyümölcsöt s együk meg.“ Ugy is történt. Egyszer csak eljő a kert tulajdonosa s kérdezősködik a szép érett gyümölcs felől. Mire a vak: „Hát van-e nekem — ugymond — szemem, hogy láthatnám gyümölcsidet?“ S a béna: „Hát van nekem lábam, hogy utána járhatnék?“ Fogta magát a király, vállára ülteté a vaknak a bénát és egyformán bünteté meg őket. — Isten is így veszi elő a lelket, visszahelyezi a testbe s együttesen ítél felettük, a mint írva vagyon (*Zsolt.* 50, 4): „Szól az égnek felülről és a földnek, hogy együtt ítéljen felettük (tulajdonképen: . . . hogy megítélje népét)“. „Szól az égnek felülről“ — ez a lélek; „s a földnek stb. . . .“ — ez a test.“

Más alkalommal így szóla Antoninus Rabbihoz: „Miért kel fel a nap keleten s nyugszik le nyugaton?“ Mire ez: „Ha fordítva volna, nemde, akkor is kérdeztél volna?“ Mire ismét Antoninus: „Igy értem a kérdést: Miért nyugszik le a nap nyugaton (s nem tér előbb vissza ismét keletre, hogy ott nyugodnék le)?“ Felele Rabbi: „Hogy üdvözölhesse az ő Urát, a mint írva vagyon (*Nehemia* 9, 6): „Az égnek seregei maghajolnak előtted.“ Erre ismét Antoninus: „Ugy hát, a mint az égbolt közepére ér, üdvözölné Urát s aztán rögtön nyugodnék le ott!“ S újra Rabbi: „(Ez nem lehetséges) a munkások s az utasok miatt (a kik nem tudnák, mely pillanatban fog a nap hirtelen eltűnni.)“

Ismét máskor a következő párbeszéd folyt le kettejük között. Antoninus: „A gonosz indulat mikor nyeri el uralmát az emberben, képződésekor vagy pedig születésekor?“ Rabbi: „Képződésekor.“ Antoninus: „Akkor hát taszítaná szét (az embryo) az anyaméh falait s jönne ki?! Tehát mégis csak a születés perczében jó beléje a gonosz indulat.“ Rabbi: „Igazán, erre a dologra Antoninus tanított s a szentírás is támogatja nézetét (*Ötkönyv* I. 4, 7): „Az ajtónál leselkedik a vétek.“

B) Apró közlemények.

I. Egységes szempontokból.

1. A munka méltatása.

A ki keze munkája után él, érdemesebb mint a tétlen istenfélő. (*Ber.* 8 a)

A munka oly nagy valami, hogy megtisztelés arra, ki neki él. (*Ned.* 49 b)

Szép a tudományokkal való foglalkozás, ha kézi munkával egyesül. (*Ábot* II. 2)

Ha nem volna szőlőlevél, úgy szőlőfürt sem lehetne (*Chull.* 92 a)

Lehet drágaság hét évig, mégsem fog kopogtatni a kézműves ajtaján. (*Szanh.* 29 a)

Miként kötelessége az apának, hogy fiát tudományra nevelje, úgy köteles őt kézi mesterségre is taníttatni. (*Kidd.* 30 b)

A ki fiát nem taníttatja mesterségre, olyan, mintha zsvány-nak nevelné. (*U. o.* 29 a)

A kézműves munkaközben nem köteles fölállani még tudós férfiú előtt sem. (*U. o.* 33 a)

Ha a munkások a fa csúcsán vannak elfoglalva, úgy elvégezhetik ott köteles imájukat, a nélkül hogy le kellene szállniok. (*Ber.* 16 a)

Isten mindenkiben rokonszenvet ébresztett valamely mesterség iránt. (*U. o.* 43 b)

Egy mesterség sem hiábavaló, egyik sem fog megszűnni sohasem. Boldog, kinék családja tisztességes mesterséget űz; boldogtalan, kinek családja aljas mesterségből él. A társadalomban egyaránt szükség van illatszerművekre és timárookra. (*Kidd.* 82 b)

Jobb magot elvetni, mint gabonát vásárolni; siess hát s végy szántóföldet. (*Jeb.* 63 a)

Bár szántóföld és gabona csekély értékűek, mégis jobb a földmívelés, mint a kereskedelem, mert amaz biztos és maradandó jólétet tesz lehetővé. (*U. o.*)

Aki a föld rabszolgájává teszi magát, jóllakik. (*Szanh.* 58 b)

Add el a földet a nyájért, nem a nyáját a földért. (*Chull.* 84 a)

Aki meg akar gazdagodni, foglalkozzék marhatenyésztéssel. (*U. o.* 84 b)

Ha könnyen akarsz túltenni apai örökségeden, öltözködjél a

rómaiak módjára, élj finom edénynyel és bízd drága marháidat béresekre felügyelet nélkül. (*U. o.*)

Minden mesterségben egyaránt van gazdag és szegény; itt minden az érdemtől függ. (*Kidd. 82 b*)

Sohasem láttam gyümölcszárító szarvast, teherhordó oroszlánt, kalmárkodó rókát. Ha mindezek mégis gond nélkül élnek meg, holott az embert szolgálni hivatvák, mennyivel inkább élhetnék gondtalanul én, kinek rendeltetése a Teremtőt szolgálni, ha életem kifogástalan volna. (*U. o.*)

2. Becsületesség.

A midőn az ember Isten ítélőszéke elé kerül, azt kérdezik tőle: „Lelkiismeretes voltál-e az adás-vevésben?” (*Sabb. 31 a*)

Igen-ed őszinte legyen s nem-ed is őszinte. Ne beszélj mást száddal, mint a mi a szivedben van. Isten felelősségre fogja vonni azt, ki nem áll szavának. A ki szavát meg nem tartja, a lelkiismeretesség ellen vét. (*B. mecz. 49 a*)

Nem szabad pogányt sem szóval megcsalni, annál kevésbbé tettel. (*U. o. 70 a*)

Felebarátod becsülete és vagyona oly kedves legyen előtted, mint a magadé. (*Áb. II, 15. 17*)

A ki tolvajtól elvesz valamit, maga is részese a lopásnak s kártérítéssel tartozik. (*Ber. 5 b*)

Az értéknek hatodrészen túl nyereséget venni csalás és az ilyen szerződés semmis. (*B. bath. 89 ab*)

Ne vegyíts a jó árúk közé rosszakat. A legnagyobb bűnös az ki a mértékkel csal meg. (*U. o.*)

Az államot nem szabad adóval vagy vámmal megcsalni. (*B. kamm. 113 a*)

Az állam törvénye törvény. (*Gittin 10 b*)

A földi uralom olyan, mint a mennyei. (*Ber. 58 a*)

Aki a tolvajnak vagy uzorásnak csupán szóbeli megbánásával beéri, az balga. Teljes megbánás részükről csak az volna, ha annyit adnának vissza, a mennyit mástól elvettek. (*B. kamm. 94 b*)

Ne akarj vásárolni, mikor nincs pénzed. (*Pesz. 112 b*)

Aki uzorára ad kölcsön, annak vagyona ingadozó alapon áll. (*B. mecz. 71 a*)

A tudós, kinek belseje nem olyan mint külseje, nem tudós.
(*Jóma* 72 b)

3. Jótékonyság.

Jótékonyság — több mint minden áldozat. (*Jóma* 49 a)

A ki nem érez irgalmat bármely Isten teremtménye iránt, az nem is ember. (*Bécsa* 32 b)

A ki embertársai iránt irgalmas, az irgalmat talál az égben is; de a ki nem könyörül embertársain, az felülről sem várhat könyörületet. (*Sabb.* 151 b)

A ki kivonja magát a jótékonyság adója alól, — min'ha bálványimádásra adná magát. (*Keth.* 68 a. *B. bath.* 10 a)

Három dolgon alapul a világ: tanulmányon, istenitiszteleten és könyörületességen. (*Ab.* I, 2)

Könyörületességen kezdődik a szent tan, könyörületességgel végződik is. (*Szóta* 14 a)

Tárd ki házatad a szegények számára, legyenek ők családodnak tagjai. (*Ab.* I, 5)

A ki titokban ad alamizsnát, nagyobb Mózesnél. (*B. bath.* 9 b)

A ki azért ad alamizsnát, hogy a világ előtt vele kérkedhesék, bünt követ el. (*U. o.* 10 b)

A ki kölcsön által segívez, nagyobb érdemet szerez, mint a ki alamizsnát ad. (*Sabb.* 62 a)

Keveset ad, ki sokat, de kedvetlenül ad. Ellenben sokat ad, ki keveset, de nyájas arcczal ad. (*B. bath.* 9 b).

Ha a szegény bogyókat üt le az olajfa csúcsáról s valaki lent elszedi előle, úgy ez erőszakos eltulajdonításnak tekintendő. (*Gitt.* 61 a)

A jótettet csak a benne foglalt szeretetkezéssel juttalmazza meg Isten. (*Szukka* 49 b)

4. A pogányokhoz való viszony.

Az erkölcsi világrend parancsolta kötelesség, bármely nemzeti-ségű szegényt Izrael szegényeivel együtt segívezni, betegeiket ápolni, halottaikat eltemetni. (*Gitt.* 61 a)

Bálvány láttára a jámbor így fohászkodik: „Dicsértessél, óh Isten, ki türelmes és elnéző vagy azok iránt is, kik akaratod ellen cselekesznek.“ (*Ber.* 57 b)

A ki pénzét inkább kölcsönzi pogánynak, mint zsidónak, mert amattól kamatot vehet, bűnt követ el. Irva van (*Zs. 15, 5*): „Ki szállhat fel szent hegyedre? A ki az egyenes uton jár ...“ és nem ad uzsorára még pogánynak sem. (*Makk. 24 a*)

A ki pogány bölcslet lát, így imádkozzék: „Dicsértessél, óh Isten, ki bölcsességéből az emberi teremtményeknek is juttattál.“ (*Ber. 58 a*)

Minden népnek jámborai részesülnek örök üdvösségben. (*Szanh. 105 a*)

Ha valahol szegény zsidók és pogányok vegyesen laknak s alamizsnát gyűjtenek számukra, úgy az azt szétesztó bizottságba ép úgy választandók be pogányok, mint zsidók. (*Jerus. Gitt. 47 c*)

Törvénytelen kamatot pogánytól sem szabad követelni. (*B. mecz. 70 b*)

Hiszda rabbi előre köszönt a pogánynak is. (*Gittin 62 a*)

Élj békében mindenkivel, még a pogánnyal is. (*Ber. 17 a*)

5. A nő.

A kinek neje nincs, annak nincs sem öröme, sem áldása, sem támasza, sem békessége. (*Jeb. 62b.*)

A ki nejét jobban szereti mint önmagát s gyermekeit jó útra vezeti, arra reá illik a szentírás szava (*Jób 5, 24*): „Bizonyos vagy benne, hogy béke lakozik hajlékodban.“ (*U. o. Szanh. 76b.*)

Csak ha kiismerted, vedd el a nőt. Szállj alább egy fokkal s onnan végy nőt; szállj feljebb egy fokkal s ott szerezz barátot. (*U. o. 63a.*)

Isten mentsen egy dologtól, mely rosszabb a halálnál. S mi rosszabb a halálnál? A zsémbes nő. (*U. o.*)

A nőnek főérdeme, hogy visszatart bennünket ballépésektől s hogy gyermekeinket felneveli. (*U. o.*)

Sohse bánts a férj nejét, mert könnyen fakad sírásra s a büntetés sem marad el soká. (*B. mecz. 59a.*)

Ha nőd kicsiny, hajolj le hozzá s úgy susogj fülébe. (*U. o.*)

Az oltár maga könnyezik annak szerencsétlensége fölött, ki első nejétől elválik. (*Szanh. 22a.*)

A kinek első neje meghal — mintha a világ sötétednék el körülötte. (*U. o.*)

Mi sem pótolhatatlan; csak az első szerelem tárgya az. (*U. o.*)

A férj csak nejétől, a nő csak férjétől hal el (a rokonság közömbös). (*U. o.* 22b.)

Az ember kevesebbet egyék és igyék, mint a mennyit elbir; úgy öltözködjék, a hogy tehetsége engedi; jobban becsülje meg a nejét s gyermekeit, mint a hogy teheti; mert ezek tőle függnék, ő pedig Istentől függ. (*Chull.* 84b.)

Isten a nőt több józan észszel áldotta meg, mint a férfit. (*Nidda* 45b.)

Inkább mint a férfit illeti meg a nőt az isteni ígéretek nagyobb része. A nő fogja rá a gyermekeket a tanulásra, ő ösztönzi férjét a főiskolák látogatására s mialatt visszajövetelét várja, a házi teendőket látja el: mindez bő forrása a nő érdemeinek. (*Ber.* 17a.)

Légy buzgó a nő megbecsülésében, mert ő az, ki Isten áldását házadba hozza. (*Jeb.* 63a.)

A jámbor nők érdeménél fogva váltattak meg az izraeliták Egyiptomból. (*Szóta* 11b.)

Csak tetteinél fogva igazán szép a nő. (*Sabb.* 25b.)

Asszonyok! Legyetek szemérmetesek — még férjetekkel szemben is. (*U. o.* 140b.)

Házam — ez az én nőm! (*Jóma* 2a.)

Gazdag az, kinek derék neje van. (*Sabb.* 25b.)

A kinek neje nincs, az nem ember. (*Jeb.* 63a.)

Ha férj és nő hívek egymáshoz, úgy Isten honol náluk. (*Szóta* 17a.)

6. Társadalmi élet, erkölcsök.

Légy értelmes az ájtatosságban is, felelj szeliden, haragodat csillapítsd, élj békében testvéreiddel, a szomszédokkal, minden emberrel, még pogánnyal is. Ilyképen szeretve léssel az égben, kívánatos a földön s mindenkitől kedvelt. (*Ber.* 17a.)

Háromféle ember erényét hirdeti maga Isten az égben: a fiatal emberét, a ki nagy városban lakik s tiszta erkölcsű marad, a szegényét, ki a talált jószágot visszaadja, a gazdagét, ki jövedelmének egy tizedét lelkiismeretesen elajándékozza, a nélkül hogy ezzel dicsekednék. (*Pesz.* 113a.)

A ki megalázkodik, azt felemeli Isten; a ki fenhéjazó,

azt Isten lesújtja. A ki a nagyságot keresi, attól elfut; a ki fut tőle, azt fölkeresi. A ki szorítja az időt (alkalmat), félreszorul; a ki félreszorult, eljön az ő ideje (alkalma). (*Erubin* 13b.)

Nem elég Isten szemeiben ártatlannak lenni; az ártatlanságot az emberek előtt is ki kell mutatni. (*Jer. Sek.* III, 2.)

Boldog, ki meghal úgy, a mint született, az ártatlanság tisztaságában. (*B. mecz.* 107a.)

A jámbornak nem kell emlékkő: szavai (és tettei) őrzik meg emlékét. (*Sek.* 4b.)

A ki erényes akar lenni, Isten támogatja azt; a ki a bűn ösvényére akar lépni, annak is megnyílnak a kapuk. (*Sabb.* 104a.)

A ki elősegíti a jót, nagyobb az, mint a ki maga tesz jót. (*B. bath.* 9a.)

Ha szenvedélyeidet ismételve elnyomtad, örökre megszabadultál a bűntől. (*Jóma* 38b.)

Szeresd azt, ki hibáidra figyelmeztet, inkább, mint a ki szüntelen dicsér. (*Ab. di r. Nath.* 29.)

Becsüljétek meg a szegények fiait; általuk gyarapodik fényben a tudomány. (*Ned.* 81a.)

A ki bántalmazásra nem felel, annak ügyét Isten vállalja el. (*Gitt.* 7a.)

Inkább vettesd magad mészégetőbe, semhogy másokat nyilvánosan megszégyeníts. (*Szóta* 10b. *Ber.* 43b. *Keth.* 67a.)

A ki felebarátját nyilvánosan megszégyeníti, nincs része annak a jövő életben; hasonló ő a gyilkoshoz, mert a megszégyenítettnek elfut a vére. (*Szanh.* 107a. *B. mecz.* 58b.)

Inkább tedd ünnepedet hétköznaprá, semhogy emberekre szorulj. (*Sabb.* 118a. *Pesz.* 112a.)

Kötelesség, a haldokló rendelkezését teljesíteni. (*Keth.* 70a.)

Az ember mit se ízleljen, mielőtt barmát meg nem etette. (*Gitt.* 62a.)

Imádkozzál az uralkodó üdvéért, mert félelme nélkül egyik ember a másikat elevenen nyelné el. (*Ab.* III, 2.)

A királyt duplán kell üdvözölni. (*Gitt.* 62a.)

A ki a betegen látogatásával nem enyhít, olyan mint a gyilkos. (*Ned.* 40a.)

Sohse mondj ki olyasmit, ami az illem ellen való. (*Pesz.* 3a.)
Építs házat, ültess szőlőt, azután nősülj meg. (*Szóta* 44a.)*

II. Vegyések.

7. Aranymondások, aforizmák, közmondások stb.

Az ember mindig hajlítható legyen, mint a nád s ne kemény, mint a czédrus. (*Taan.* 20a.)

Nem a hely teszi tiszteltté az embert, de az ember a helyet. (*U. o.* 21b.)

A mit nem akarsz, hogy veled tegyék, ne tedd azt másokkal. (*Sabb.* 31a.)

Dögöt nyúzzál az utcán s emberekre ne szorulj. (*Pesz.* 113a.)

Miért ülik meg a babiloni zsidók az ünnepeket derültebb hangulatban? — Mivel szegények. (*Sabb.* 145b.)

Jól illik a szegénység Izraelnek. (*Chig.* 9b.)

A hazában a név, a hazán kívül a ruha (teszi tiszteltté az embereket). (*U. o.*)

A magába zárkozott böleseség pusztai mirthushoz hasonló, mely senkit sem örvendeztet meg. (*R. has.* 20a.)

Mikor a bor bemegy, kijő a titok. (*Szanh.* 63a.)

A bornak vér a vége. (*U. o.* 70a.)

A haragtól megőrül a bölc, a próféta elnémul. (*Pesz.* 66b.)

A harag előtt Isten is semmi. (*Ned.* 22b.)

Az emberi nagyság önmagának sírja. (*Pesz.* 87b.)

A gőgösről azt mondja Isten: „Én és ő nem élhetünk együtt a világon.“ (*Szóta* 5a.)

A gőgös úgy tesz, mintha Istent nem tűrhetné meg maga mellett. (*Ber.* 43b.)

A gőgösség észbeli szegénységre vall. (*Kidd.* 49b.)

Negyféle ember nem ismerheti az Istent: a gúnyolódó, a kép-mutató, a hazug és a rágalmazó. (*Szóta* 42a.)

Negyféle embert nem érthet meg az emberi elme: a büszke szegényt, a tettető gazdagot, az erkölcstelen aggot és a főlebbvalót,

*) E rovatba való volna a negyedik misna-rendnek egy egész: 5, illetve 6 fejezetből álló, *Abot* című traktátusa, mely azonban minden zsidó imakönyvben megtalálható.

a ki csak parancsokat osztogat, de maga nem törődik mások javával. (*Pesz.* 113b.)

Mennél nagyobb valaki, annál nagyobbak a szenvedélyei. (*Szukka* 52a.)

A jóllakott szenvedély mindig éhes; az éhes viszont jóllakott. (*U. o.* 52b.)

A szenvedély mindennap megújul és megifjul az emberben. (*Kidd.* 30b. *Szukka* 52b.)

Kis diákok megélesítik a nagyoknak az eszét (ha együtt tanulnak), miként az aprófa elősegíti az öregfának fellobbanását. (*Taan.* 7a.)

Miként a víz a magasból folyik alá a mélységbe, úgy a tudomány is csak szerénységben maradhat fenn. (*U. o.*)

A büszkeség a gyöngeségek álarcza. (*Meg.* 29a.)

A hallgatás a bölcshez is illik, mennél inkább a balgához. (*Tosziftu Pesz.* VIII.)

Ha beszélni egy forintot, úgy hallgatni két forintot ér. (*Meg.* 18a.)

A szemérem a büntől való irtózáshoz vezet. (*Ned.* 20a.)

A szemérem szép ékessége az embernek. (*U. o.*)

Magad előtt még jobban szegélyd magad, mint mások előtt. (*Taan.* 15b.)

Az igazi szegénység az ész szegénysége. (*Ned.* 41a.)

A kinek esze van, mindene van; a kinek esze nincs, mije van? A kinek esze van, minek van hijával? A ki az eszének van hijával, mije van? (*U. o.*)

Ha itt vagyok én (valamely dolognál szívvel-lélekkel), minden itt van; ha én nem vagyok itt, ki van itt? (*Szukka* 53a.)

A hova az ember kívánczik, oda viszik őt lábai. (*U. o.*)

A nap rövid, a munka sok, a munkások restek, a bér magas, a gazda sürget. (*Abot* II, 15.)

Jaj, a kinek nincs háza s a ház kapuján dolgozik! (*Sabb.* 31b.)

„Fáradoztam, de sikertelenül“ — ne hidd azt! (*Meg.* 6b.)

A becsületesek nagyra vannak vagyoniukkal, mivelhogy nem veszik el a másét. (*Szóta* 12a.)

Háromféle természetes vonzalom létezik: az ember vonzalma szülőföldjéhez, a férfi vonzalma nejéhez, a vevő vonzalma a vásárlott tárgyhoz. (*U. o.* 47a.)

Háromféle élet nem élet: azé, a ki másra szorul, a papucs-hőse s a betegeskedőé. (*Béza* 32b.)

Ha valakit balkezdeddel eltaszítasz, jobboddal vond vissza magadhoz. (*Szóta* 47a.)

Tíz pinttel jutott a világnak a pletykáskodásból, abból kilenczet a nők foglaltak le. Álomszuszékság is tíz pinttel, ebből kilenczet a cselédek vettek ki maguknak. (*Kidd.* 49b.)

Ha ketten czivakodnak, úgy a ki előbb hallgat el, bizonyára előkelőbb származású (*U. o.* 71b.)

A ki tanuk nélkül kölcsönöz, másokat hoz kísértetbe. (*U. o.*)

Ki az, a ki maga vesz magának urat? Az apa, ki még életében mond le vagyonáról gyermekeinek javára. (*B. mecz.* 75b.)

Három dolgról ismerhető fel az ember: erszényéről, poharáról és haragjáról.

A madarak is ismerik (és utálják) a fősvényt. (*Szóta* 38b.)

A szerencse eltaszítja magától azt, ki erőszakkal akarja megragadni, s felkeresi azt, ki nyugodtan vár reá. (*Ber.* 64a.)

A szív és a szem a bűnnek ügynökei. (*Jer. Ber.* 6b.)

A szemtelenség egy korona nélküli uraság. (*Szanh.* 105a.)

A szemtelenség még Istennel szemben is megáll. (*U. o.*)

A boltajtóban (a hol osztogatnak) mindenki atyafi és jóbarát; a szegénység ajtajánál senki. (*Sabb.* 32a.)

Ne bántsd a részegét: elesik az magától is! (*U. o.*)

Egyetlen pénzdarab is nagy lármát csap a perselyben. (*B. mecz.* 85b.)

A myrthus még a tövisek között is myrthus marad s mindig myrthus a neve. (*Szanh.* 44a.)

Ha egy gazember czirógat, számláld meg fogaidat. (*Chull.* 127a.)

A tudósok versengése a tudománynak élete. (*B. bathra* 22a.)

A legszebb elégia az, mely sirásra fakaszt; a legjobb beszéd, mely a nagy tömegre hat. (*Ber.* 5b.)

Ne tekintsd a korsót, hanem a bort, mely benne van. Lehet új korsó, melyben ó bor van, s régi korsó, melyben új bor sincs. (*Ab.* IV, 27.)

Ha ifjak az[puou] ják: építs, és vének: rombolj, fogadj szót a véneknek és ne az ifjaknak, mert az ifjak építése rombolás s a

vének rombolása építés; lásd Rehábeam esetét Kir. I. k. 12. fej. (*Nedárim* 40a.)

A szenvedély tisztességtudóan mint a vándor megy el melletted, szerényen mint vendég lép be a házba s mint úr viselkedik benne. (*Szukka* 52b.)

Bolondnak, vaknak nincs szégyene. (*B. kamma* 86b.)

A megfejtetlen álom olyan mint a fel nem nyitott levél. (*Ber.* 55a.)

Inkább kíván a tehén szoptatni, mint a borjú szopni (tanító és tanítvány). (*Pesz.* 112a.)

Ha függni akarsz, magas fára akaszd magad (kiváló tudóstól tanulj). (*U. o.*)

Ne főzzél a más fazekával (tilos szerelemről). (*U. o.*)

A kútba, melyből valamikor ittál, ne dobj kőcotot (*B. kamma* 92b.)

Ezen a dolgon eret kell vágni (nincs rendjén). (*Jer. Seb.* III, 1.)

Minek délben gyertya?! (*Chullin* 60b.)

A nagy óceánt is meg tudja édesíteni (a dicsekvőről.) *Jer. Ab. zára* II, 9.)

Ez az öreg okos s kése éles (ügyes debatteur). (*Jer. Nidda* 19b.)

Jól megtöltött bolt (tudósról). (*Gitt.* 67a.)

Repülő teve, tú fokán áthúzott elefánt, aranyból való fa (túlzás jelölésére). (*Ber.* 55b.)

ENYEDI MÁTYÁS.